

Konkurencyjność gospodarstw

Głównym celem opracowania jest ocena konkurencyjności gospodarstw rolnych w województwie kujawsko-pomorskim specjalizujących się w chowie trzody chlewnej, produkcji mleka, uprawach polowych, a także gospodarstw wielokierunkowych w zależności od skali produkcji i stopnia specjalizacji. Podjęty temat jest bardzo szeroki, dlatego zdecydowaliśmy się na jego prezentację w trzech kolejnych numerach.

Dla realizacji postawionego celu wykorzystano wyniki rachunkowości gospodarstw uczestniczących w systemie Polski FADN z województwa kujawsko-pomorskiego, które nieprzerwanie prowadziły rachunkowość w latach 2010–2014. Dochody analizowanych gospodarstw są zróżnicowane. We wszystkich gospodarstwach wraz ze wzrostem skali produkcji następuje wzrost dochodów. Największe zróżnicowanie dochodów jest w gospodarstwach polowych i mieszanych o dużej skali produkcji (są to gospodarstwa o największej powierzchni). Czynnikiem mającym istotny wpływ na dochody są koszty produkcji. Najniższe koszty ogółem na 100 zł produkcji były w gospodarstwach mlecznych, a najwyższe w gospodarstwach wielokierunkowych o dużej skali produkcji. Ujemny dochód z zarządzania uzyskały gospodarstwa trzodowe i mleczne o małej skali produkcji i największe obszarowo gospodarstwa wielokierunkowe. Z kolei wskaźnik konkurencyjności $Wk = >2$ osiągnęły gospodarstwa mleczne i roślinne o dużej skali produkcji, gospodarstwa te można uznać za konkurencyjne.

Wprowadzenie

Wybór kierunku produkcji jest decyzją strategiczną w prowadzeniu gospodarstwa rolnego. W dużym stopniu o tym na co gospodarstwo jest nastawione decyduje potencjał

produkcyjny, a szczególnie ilość, jakość i struktura użytkowanej ziemi. Natomiast bieżące relacje cenowo-kosztowe mają mniejsze znaczenie. Trwałe pogorszenie opłacalności danej produkcji prowadzi jednak do ograniczenia, a nawet zaprzestania produkcji, a potwierdzeniem tego jest duży spadek pogłowia świń w Polsce trwający od 2007 roku. Z produkcji wycofują się głównie rolnicy prowadzący chów trzody na niewielką skalę. Natomiast rolnicy, którzy zainwestowali i mają dużą produkcję, poszukują poprawy opłacalności w doskonaleniu technologii i ograniczeniu kosztów produkcji. Podobna sytuacja jest wśród producentów mleka. Po wejściu Polski do Unii Europejskiej, wypadają gospodarstwa utrzymujące małe stada krów.

Od 1990 roku występują w Polsce niekorzystne relacje cen produktów rolnych do cen środków produkcji dla rolnictwa, prowadzi to do spadku jednostkowej opłacalności produkcji rolniczej. Tendencje te mają charakter ponadczasowy i występują we wszystkich krajach o gospodarce rynkowej. Rolnicy chcący osiągnąć dochód umożliwiający rozwój gospodarstwa muszą zwiększać skalę produkcji, następuje to poprzez wzrost intensywności produkcji, jak i powiększanie gospodarstw.

Rolnictwo w Polsce charakteryzuje się dużym zróżnicowaniem regionalnym. Najwyższym poziomem

rozwoju rolnictwa wyróżniają się województwa: kujawsko-pomorskie, wielkopolskie i opolskie. O wysokiej pozycji rolnictwa w województwie kujawsko-pomorskim świadczy duży popyt na ziemię i cena tego czynnika produkcji. Według danych GUS w II kwartale 2016 roku cena hektara gruntów ornych wynosiła 55 428 zł i była największa w kraju. Tendencja ta utrzymuje się od dłuższego czasu. Poza tym największą intensywnością wykorzystania środków z programów Wspólnej Polityki Rolnej na modernizację gospodarstw charakteryzują się województwa: kujawsko-pomorskie i wielkopolskie. Przedstawione fakty świadczą o bardzo wysokiej pozycji rolnictwa w województwie kujawsko-pomorskim na tle rolnictwa krajowego. Zmiany, jakie zachodzą w rolnictwie tego województwa wyprzedzają znacznie pozostałe województwa i z tego powodu zasługują na uwagę.

Celem pracy jest zatem ocena konkurencyjności gospodarstw rolnych w województwie kujawsko-pomorskim specjalizujących się w chowie trzody chlewnej, produkcji mleka, uprawach polowych, a także gospodarstw wielokierunkowych w zależności od skali produkcji i stopnia specjalizacji.

Materiał i metoda

Badaniami objęto gospodarstwa z województwa kujawsko-pomorskiego, które nieprzerwanie prowadziły

Tabela 1. Podział gospodarstw na grupy w zależności od kierunku i skali produkcji

Kierunek produkcji gospodarstwa		Skala produkcji		
		mała	średnia	duża
Polowe	Liczba gospodarstw	178	68	40
	Powierzchnia ha/UR	do 50	50–100	100 i więcej
Trzodowe	Liczba gospodarstw	27	37	28
	Trzoda chlewna w LU (szt.)	do 50	50–100	100 i więcej
Mleczne	Liczba gospodarstw	22	58	35
	Liczba krów w stadzie (szt.)	do 15	15–30	30 i więcej
Mieszane	Liczba gospodarstw	307	77	24
	Powierzchnia UR	do 50	50–100	100 i więcej

Źródło: opracowanie własne

rachunkowość rolną w systemie Polski FADN w latach 2010–2014. Przedmiotem badań były gospodarstwa specjalizujące się w produkcji roślinnej (polowej), chowie trzody chlewniej i produkcji mleka, w których udział produkcji wiodącej w strukturze produkcji ogółem wynosił powyżej 60%. Gospodarstwa, w których nie można było wyodrębnić wiodącego kierunku produkcji, zaliczono do gospodarstw z produkcją mieszaną (wielokierunkowe). Grupy gospodarstw wydzielone według kierunków produkcji, podzielono dodatkowo w zależności od małej, średniej i dużej skali produkcji¹. Podstawą podziału dla gospodarstw polowych i mieszanych była powierzchnia użytków rolnych, a dla gospodarstw trzodowych i mlecznych liczba sztuk przeliczeniowych zwierząt LU.

Badaniem objęto okres pięciu lat (2010–2014). Dla tego okresu obliczono średnie arytmetyczne poszczególnych cech, które wykorzystano w zestawieniach tabelarycznych i analizie zależności. Zakres zmian w latach objętych badaniem był niewielki, również lata te cechowała mała inflacja. Z tego względu obliczone średnie właściwie odzwierciedlają poziom cech.

Podstawową metodą, którą się posłużono w badaniach była metoda porównawcza. Porównania te odnoszą się do zmian skali², a nie do zmian w czasie, są to badania statyczne dotyczące jednorodnych grup gospodarstw. Do porównań wykorzystano wskaźniki charakteryzujące potencjał produkcyjny, organizację produkcji, koszty, efektywność i konkurencyjność gospodarstw. Analizowano

zarówno produktywność i dochodowość czynników produkcji, jak i wielkość dochodu z gospodarstwa i dochód na jednostkę pracy własnej – FWU, a także zdolność gospodarstw do rozwoju. Za gospodarstwa zdolne do rozwoju uznano takie, które uzyskują dodatni dochód z zarządzania.

Konkurencyjność badanych gospodarstw (Wk) określono jako iloraz dochodu z gospodarstwa oraz sumy kosztów użycia własnych czynników produkcji: własnej pracy, ziemi i kapitału:

$$Wk = \frac{\text{dochód gospodarstwa}}{\sum \text{kosztów własnych czynników produkcji}}$$

Wskaźnik konkurencyjności $Wk \geq 1$ wskazuje na co najmniej pełne pokrycie dochodem kosztów własnych czynników produkcji, natomiast $Wk < 1$ wskazuje na ich niepełne pokrycie. Przyjęto za dalszą klasyfikację wskaźnika konkurencyjności wyróżniając następujące klasy: w przypadku ujemnego dochodu z gospodarstwa ($Wk1$), $0 < Wk < 1$ – częściowe pokrycie kosztów własnych czynników produkcji ($Wk2$), $1 < Wk < 2$ pełne pokrycie kosztów własnych czynników produkcji ($Wk3$), $Wk \geq 2$ – dwukrotne i większe pokrycie kosztów własnych czynników produkcji ($Wk4$). Wskaźnik konkurencyjności $Wk4$ wskazuje na pełną zdolność konkurencyjną. Zgodnie z przyjętą metodą, gospodarstwa zdolne do konkurencji, to te, w których wartość Wk zawarta będzie w przedziale $1 = < 2$. Natomiast w gospodarstwach konkurencyjnych wartość $Wk \geq 2$. Jest to zbieżne z poglądem, który stwierdza, że przedsiębiorstwo zdolne do

rozwoju powinno osiągnąć stopę zysku dwukrotnie wyższą od oprocentowania kredytów.

Dochód z zarządzania obliczono odejmując od dochodu z gospodarstwa koszty własnych czynników produkcji (ziemi, pracy i kapitału własnego). Zarówno koszty własnej ziemi, jak i własnej pracy ustalono na podstawie wielkości czynszu dzierżawnego i kosztów pracy najemnej poniesionych w badanych gospodarstwach z uwzględnieniem kierunku i skali produkcji. Obliczano wskaźnik dochodu parytetowego A2, będący relacją dochodu z gospodarstwa w przeliczeniu na jednostkę pracy własnej (FWU) do wynagrodzenia w gospodarce narodowej. Wskaźnik A2 jest podstawą określenia zdolności konkurencyjnej gospodarstwa. Koszt kapitału własnego natomiast przyjęto na podstawie oprocentowania 10-letnich obligacji Skarbu Państwa (5,57%). W następnej części za miesiąc przedstawimy potencjał produkcyjny, organizację produkcji i koszty gospodarstw w zależności od kierunku i skali produkcji.

¹ W badanych gospodarstwach jest duża zgodność skali produkcji z wielkością ekonomiczną gospodarstw liczoną według wartości Standardowej Produkcji (SO), która w sposób kompleksowy charakteryzuje potencjał gospodarstwa. O wielkości ekonomicznej decyduje obszar gospodarstwa, liczba zwierząt, ale też dostępność i opanowane technologie wraz z usługami otoczenia (banki, doradztwo, szkoły rolnicze), dlatego też współczynniki SO dla poszczególnych działalności są różne w regionach FADN. Gospodarstwa badane o małej skali produkcji, to gospodarstwa małe i średnio-małe. Gospodarstwa o średniej skali produkcji niezależnie od kierunku produkcji, to gospodarstwa średnio-duże. Z kolei gospodarstwa o dużej skali produkcji, to gospodarstwa duże i bardzo duże (mieszane), natomiast mleczne – średnio-duże.

² Najogólniej mianem skali (lub wielkości) określa się rozmiar pojedynczego procesu produkcji. Jest jednak pewna różnica pomiędzy skalą a wielkością produkcji. Wielkość produkcji określa się zwykle na podstawie rozmiaru wytworzonego produktu lub sumy poniesionych nakładów. Wzrost produkcji oznacza wzrost wielkości, natomiast skala rośnie w czystej postaci wtedy, gdy wszystkie nakłady zwiększają się w sposób proporcjonalny. W polskiej literaturze ekonomiczno-rolniczej pojęcia skala i wielkość produkcji używane są zamiennie.

dr Roman Sass
Kujawsko-Pomorski Ośrodek
Doradztwa Rolniczego
Fot. L. Piechocki